

Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο: Η κήρυξη ως αντισυνταγματικής προδικαστικής απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γεώργιος Αναγνωσταράς*

I. Εισαγωγή

Έχουν περάσει είκοσι περίπου χρόνια από τότε που το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο ανακοίνωσε με έμφαση στην περίφημη υπόθεση *Μάαστριχτ* ότι προτίθεται ασκεί έλεγχο συνταγματικότητας των πράξεων των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κηρύσσοντας αντισυνταγματικές και ανεφάρμοστες σε εθνικό επίπεδο όλες εκείνες τις πράξεις τους που υπερβαίνουν τα όρια των αρμοδιοτήτων που τους έχουν παραχωρηθεί από τα κράτη μέλη.¹ Αυτή η νομολογία ενέπνευσε και άλλα συνταγματικά δικαστήρια, τα οποία ανακοίνωσαν με τη σειρά τους την πρόθεση να ασκήσουν αντίστοιχο έλεγχο συνταγματικότητας των πράξεων των ενωσιακών οργάνων.² Το ίδιο το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο επαναβεβαίωσε σε αρκετές περιπτώσεις τον ρόλο του ως του υπέρτατου υπέρμαχου του εθνικού Συντάγματος έναντι της επεκτατικής εισαγωγής και ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.³ Μέχρι πρόσφατα όμως, δεν

* Δικηγόρος, Διδάκτωρ Ευρωπαϊκού Δικαίου. Ειδικός Επιστήμονας - Νομικός (Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης). Επιστημονικός Συνεργάτης (ΤΕΙ Αθήνας). Μια αγγλόφωνη εκδοχή της παρούσας μελέτης θα δημοσιευτεί στο (2013) 14 *German Law Journal*.

¹ BVerfGE 89, 2 BvR 2134/92 & 2159/92 (*Μάαστριχτ*).

² Διακήρυξη 1/2004 του Ισπανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου (*Ευρωπαϊκό Σύνταγμα*), με σχολιασμό από Camilo Schutte, 'Tribunal Constitucional on the European Constitution. Declaration of 13 December 2004', (2005) 1 *European Constitutional Law Review* 281 και Ricardo Alonso García, 'The Spanish Constitution and the European Constitution: The Script for a Virtual Collision and Other Observations on the Principle of Primacy', (2005) 6 *German Law Journal* 1001. Απόφαση K 18/04 του Πολωνικού Συνταγματικού Δικαστηρίου (*Συνθήκη Προσχώρησης*), με σχόλιο από Krystyna Kowalik-Banczyk σε (2005) 6 *German Law Journal* 1355. Απόφαση Pl. ÚS 19/08 (*Συνθήκη Λισσαβόνας I*) του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου, με σχόλιο από Petr Bríza, 'The Constitutional Court on the Lisbon Treaty Decision of 26 November 2008', (2009) 5 *European Constitutional Law Review* 143.

³ Βλέπε ιδιαίτερα στην κατεύθυνση αυτή BVerfGE, 2 BvE 2/08 (*Συνθήκη Λισσαβόνας*), http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208.html. Αυτή η απόφαση έτυχε εκτενέστατου σχολιασμού. Βλέπε μεταξύ άλλων Dimitrios Doukas, 'The Verdict of the German Federal Constitutional Court on the Lisbon Treaty: Not Guilty but Don't Do it Again', (2009) 34 *European Law Review* 866, Jacques Ziller, 'The German Constitutional Court's Friendliness Towards European Law', (2010) 16 *European Public Law* 53, Daniel Thym, 'In the Name of Sovereign Statehood: A Critical Introduction to the Lisbon Judgment of the German Constitutional Court', (2009) 46 *Common Market Law Review* 1795; Dieter Grimm, 'Defending Sovereign Statehood Against Transforming the European Union into a State', (2009) 5 *European Constitutional Law Review* 353, Ronald Bieber, 'An Association of Sovereign States', (2009) 5 *European Constitutional Law Review* 391, Tobias Lock, 'Why the European Union is not a State', (2009) 5 *European Constitutional Law Review* 407, Christoph Schönberger, 'Lisbon in Karlsruhe: Maastricht's Epigones at Sea', (2009) 10 *German Law Journal* 1201, Daniel Halberstam & Christoph Möllers, 'The German Constitutional Court Says "Ja zu Deutschland!"', (2009) 10 *German Law Journal* 1241. Βλέπε επίσης BVerfGE, 2 BvR 2661/06 (*Honeywell*), http://www.bverfg.de/en/decisions/rs20100706_2bvr266106en.html, με

υπήρχε ιστορικό προηγούμενο κήρυξης κάποιας ενωσιακής πράξεως ως αντισυνταγματικής. Σε όσες περιπτώσεις τα συνταγματικά δικαστήρια είχαν ενεργήσει έλεγχο συνταγματικότητας των πράξεων των οργάνων της Ένωσης, είχαν καταλήξει τελικά στο συμπέρασμα ότι αυτές κινούνταν εντός των ορίων των ανατεθειμένων από τα κράτη μέλη αρμοδιοτήτων τους.⁴

Η έκδοση επομένως της πρώτης στα χρονικά απόφασης Συνταγματικού Δικαστηρίου με την οποία κρίθηκε ως αντισυνταγματική πράξη οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνιστά αναμφίβολα ιστορική εξέλιξη μεγάλου ενδιαφέροντος και σημασίας.⁵ Αντίθετα με αυτό που θα ανέμενε ίσως κανείς, η απόφαση αυτή δεν εκδόθηκε από το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο αλλά από το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο. Το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υπόθεσης ήταν από πρώτης όψεως μάλλον κοινότυπο. Στο επίκεντρο της αντιπαράθεσης δεν βρισκόταν κάποιο σημαντικό θέμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αλλά μια παντελώς άγνωστη εκτός των τσέχικων συνόρων προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούσε τη νομιμότητα χορήγησης ενός συμπληρωματικού ποσού επί της συντάξεως γήρατος.⁶ Υπήρχε όμως στο παρασκήνιο της υπόθεσης μια έντονη αντιπαράθεση μεταξύ του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Τσέχικου Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο επικαλούταν την επίμαχη προδικαστική απόφαση προκειμένου να αμφισβητήσει την ορθότητα της νομολογίας του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου επί της ύπαρξης συνταγματικής υποχρέωσης χορηγήσεως συμπληρώματος συντάξεως γήρατος. Με τον τρόπο αυτό όμως, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο αμφισβητούσε εμμέσως τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου και την πρωτοκαθεδρία του στη δικαστική πυραμίδα της τσέχικης εννόμου τάξεως. Έστω λοιπόν και αν η εμπλεκόμενη στην υπόθεση προδικαστική απόφαση ήταν ελάχιστου ενδιαφέροντος για τα υπόλοιπα κράτη μέλη, είχε βρεθεί παρά ταύτα στο μέσο μια ανοιχτής αντιπαράθεσης μεταξύ δύο ανώτατων εθνικών δικαστηρίων που αντιμάχονταν στην ουσία υπέρ της ορθότητας της νομολογίας τους και της θεσμικής τους θέσης.

σχόλιο από Christoph Möllers, 'Constitutional Review of European Acts Only Under Exceptional Circumstances', (2011) 7 *European Constitutional Law Review* 161.

⁴ Πολύ χαρακτηριστική είναι η απόφαση SK 45/09 του Πολωνικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/SK_45_09_EN.pdf.

⁵ Pl. ÚS 5/12 (Σλοβακικές Συντάξεις) της 31 Ιανουαρίου 2012 του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου, <http://www.concourt.cz/view/pl-05-12>. Για ένα αναλυτικό σχόλιο επί αυτής, βλέπε Robert Zbíral, 'A Legal Revolution or Negligible Episode? Court of Justice Decision Proclaimed *Ultra vires*', (2012) 49 *Common Market Law Review* 1475. Βλέπε επίσης Jan Komárek, 'Czech Constitutional Court Playing with Matches: The Czech Constitutional Court Declares a Judgment of the Court of Justice of the EU *Ultra vires*' (2012) 8 *European Constitutional Law Review* 323.

⁶ Υπόθεση C-399/09, *Marie Landtová κατά Česká správa socialního zabezpečení*, απόφαση της 22 Ιουνίου 2011, αδημοσίευτη.

Η παρούσα μελέτη είναι δομημένη ως εξής. Στην αρχή, περιγράφει το νομικό και πραγματικό υπόβαθρο που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, επιχειρεί να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους η απόφαση αυτή συνιστά την συγκεκριμένη χρονική στιγμή που εκδόθηκε και με το σκεπτικό επί του οποίου βασίστηκε μια πολιτικά λανθασμένη κίνηση που μεταξύ όλων των άλλων αντιστρατεύεται την προηγούμενη επί του θέματος νομολογία τόσο του ίδιου του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου όσο κυρίως του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου που πρώτο εμπνεύστηκε την άσκηση ελέγχου συνταγματικότητας επί των πράξεων των οργάνων της Ένωσης. Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι για αυτόν ακριβώς το λόγο η επίμαχη απόφαση δεν αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά τη νομολογία των άλλων συνταγματικών δικαστηρίων ούτε και να προκαλέσει σοβαρές εντάσεις στις σχέσεις τους με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακόμα και αν το τελευταίο αποφασίσει να σηκώσει το γάντι και να επαναβεβαιώσει τη θέση που κρίθηκε ως αντισυνταγματική από το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο.

II. Τα πραγματικά και νομικά περιστατικά της υπόθεσης

Μετά τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας, υπογράφηκε μεταξύ της Τσεχίας και της Σλοβακίας μια διεθνής συμφωνία με στόχο να καθορίσει ποιο κράτος θα είχε την υποχρέωση να πληρώσει τις συνταξιοδοτικές παροχές για τις περιόδους ασφάλισης υπό το προηγούμενο νομικό καθεστώς της ύπαρξης του ενιαίου ομοσπονδιακού κράτους. Η λύση που υιοθετήθηκε ήταν ότι οι παροχές αυτές θα καταβάλλονταν από το κράτος εκείνο στο οποίο ο εργοδότης είχε την έδρα του κατά τη στιγμή της διάλυσης της ομοσπονδίας. Για κάποιους Τσέχους πολίτες αυτό είχε ως αποτέλεσμα την καταβολή ενός τουλάχιστον μέρος της σύνταξης γήρατος από τη Σλοβακία, έστω και αν δεν είχαν ποτέ εργαστεί εκεί στην πραγματικότητα. Η πρακτική συνέπεια αυτού ήταν να λάβουν τελικά μικρότερες συντάξεις από αντίστοιχους Τσέχους πολίτες, καλυπτόμενος ολοκληρωτικά από το τσέχικο ασφαλιστικό σύστημα.

Το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό παραβίαζε την συνταγματική αρχή της ισότητας.⁷ Κατέληξε συγκεκριμένα στο συμπέρασμα ότι όταν ένας Τσέχος πολίτης πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις για τη λήψη συντάξεως γήρατος μεγαλύτερης από εκείνη που προκύπτει βάσει της υπογραφείσης συμφωνίας μεταξύ Τσεχίας και Σλοβακίας, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν να του καταβάλλουν συμπληρωματική παροχή ώστε το ύψος της σύνταξης που τελικά λαμβάνει να είναι ίσο με αυτό που θα ελάμβανε αν απασχολούταν συνολικά υπό καθεστώς τσέχικης

⁷ Απόφαση III. ÚS 252/04 του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου, <http://www.concourt.cz/view/3-252-04>.

κοινωνικής ασφάλισης. Προϋπόθεση χορήγησης αυτής της συμπληρωματικής παροχής είναι η κατοχή της τσέχικης υπηκοότητας και η κατοικία του συνταξιούχου στην τσέχικη επικράτεια.

Αυτή όμως η κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου αμφισβητήθηκε έντονα από το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της χώρας. Αυτή η αμφισβήτηση οδήγησε με τη σειρά της σε μια έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των δύο δικαστηρίων, η οποία κορυφώθηκε όταν το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο αποφάσισε να προβεί σε προδικαστική παραπομπή επί του θέματος ρωτώντας αν η χορήγηση του συμπληρωματικού ποσού επί της συντάξεως γήρατος ήταν σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο ζητούσε με τον τρόπο αυτό να πληροφορηθεί αν η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου παραβίαζε τις διατάξεις του Κανονισμού για την εφαρμογή των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς που κινούνται εντός της Ένωσης.⁸ Αυτή η απόφαση παραπομπής συνιστούσε ευθεία επίθεση προς το Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο είχε αρνηθεί σε μια αντίστοιχη υπόθεση να αποστείλει προδικαστικά ερωτήματα όταν του προβλήθηκαν αντίστοιχα επιχειρήματα ενωσιακού δικαίου.⁹ Η απάντηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου ήταν άμεση. Σε μια παρόμοια υπόθεση, ακύρωσε την απόφαση του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου να αναστείλει την εκδίκαση της διαφοράς μέχρι να λάβει απάντηση στα ερωτήματα που είχε ήδη αποστείλει επί της ερμηνείας των κανόνων της Ένωσης.¹⁰

Απαντώντας επί της προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατέληξε στην υπόθεση *Landtová* στο συμπέρασμα ότι η νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου παραβίαζε τους ενωσιακούς κανόνες στο βαθμό που η καταβολή της επίμαχης χρηματικής παροχής επιφυλασσόταν αποκλειστικά και μόνο για Τσέχους πολίτες που κατοικούν στην τσέχικη επικράτεια. Συνιστούσε επομένως τόσο άμεση όσο και έμμεση διάκριση βάσει εθνικότητας, η οποία έθετε σε μειονεκτική θέση τους υπηκόους άλλων κρατών μελών που είχαν κάνει χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εντός της Ένωσης.¹¹ Μέχρι λοιπόν τη λήψη μέτρων αποκατάστασης της ίσης μεταχείρισης, οι αρμόδιες τσέχικες αρχές δεν νομιμοποιούνταν να αρνηθούν την επέκταση χορήγησης της συμπληρωματικής παροχής στα αποκλειόμενα βάσει της νομολογίας του Συνταγματικού Δικαστηρίου πρόσωπα.¹² Όσον αφορά τα πρόσωπα τα οποία ήδη

⁸ Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου της 14 Ιουνίου 1971 περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς και τις οικογένειες τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, Ε.Ε. 1971 L 149/2.

⁹ Απόφαση ΡΙ. ÚS 4/06 του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου, <http://www.concourt.cz/view/pl-04-06>.

¹⁰ Απόφαση ΙΙΙ. ÚS 1012/10 του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου.

¹¹ *Landtová*, (υποσημείωση 6) παρ. 41-49.

¹² ο.π. παρ. 51.

ελάμβαναν την ειδική αυτή παροχή, οι ενωσιακοί κανόνες δεν απαγόρευαν τη λήψη μέτρων που να αποκαθιστούν την ισότητα με τη μείωση των πλεονεκτημάτων των ατόμων που ετύγγαναν αυτής της ευνοϊκής μεταχείρισης. Προ της λήψεως τέτοιων μέτρων όμως, κανένας κανόνας της Ένωσης δεν απαιτούσε να στερηθεί της συμπληρωματικής παροχής η κατηγορία των προσώπων που ήδη την ελάμβανε.¹³

Όταν η υπόθεση επέστρεψε στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, αυτό συμπέρανε ότι βάσει της προδικαστικής αυτής απόφασης δε δεσμευόταν πλέον από την ερμηνεία του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Δεδομένου επίσης του γεγονότος ότι η χορήγηση της επίμαχης συμπληρωματικής παροχής είχε βασιστεί σε μια λανθασμένη ερμηνεία των ενωσιακών κανόνων, η πληρωμή της ήταν παράνομη. Συνεπώς, κανείς δεν νομιμοποιούταν να τη λαμβάνει.¹⁴ Λίγους μόνο μήνες αργότερα, τέθηκε σε εφαρμογή νομοθετική ρύθμιση με την οποία απαγορευόταν στο εξής ολοκληρωτικά η χορήγηση κάθε συμπληρωματικής παροχής κοινωνικής ασφάλισης για περιόδους εργασίας πριν τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας.¹⁵

Αυτή ήταν όμως μόνο η αρχή της ιστορίας. Στην πρώτη ευκαιρία που του δόθηκε το Συνταγματικό Δικαστήριο επέμεινε στην ορθότητα της νομολογίας του, ακυρώνοντας την άρνηση του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου να χορηγήσει την συμπληρωματική παροχή συντάξεως γήρατος στη βάση του ότι αυτό αντιστρατευόταν τους ενωσιακούς κανόνες. Το κεντρικό επιχείρημα του Συνταγματικού Δικαστηρίου ήταν ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται καθόλου όσον αφορά το θέμα της χορήγησης της επίμαχης χρηματικής παροχής, καθώς δεν υπάρχει το απαιτούμενο στοιχείο της αλλοδαπότητας στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης που αντιστοιχούν σε περιόδους εργασίας που συμπληρώθηκαν κατά την εποχή όπου Τσεχία και Σλοβακία ήταν τμήματα του ίδιου ομοσπονδιακού κράτους. Σύμφωνα με το Συνταγματικό Δικαστήριο, η απασχόληση σε έναν εργοδότη που είχε την έδρα του στη Σλοβακία κατά τη χρονική περίοδο της ενιαίας Τσεχοσλοβακίας δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί αναδρομικά ως χρόνος απασχόλησης σε άλλο κράτος μέλος. Η μη αναγνώριση αυτής της ιδιοσυγκρασιακής πραγματικότητας συνιστούσε έλλειψη κατανόησης της ευρωπαϊκής ιστορίας και οδηγούσε στη σύγκριση μη συγκρίσιμων μεταξύ τους καταστάσεων. Με αναφορά στην προγενέστερη νομολογία του, το Συνταγματικό Δικαστήριο επεσήμανε ότι υποχρεούται σε εξαιρετικές περιπτώσεις να ασκεί έλεγχο επί των πράξεων των οργάνων της Ένωσης προκειμένου να κρίνει το αν αυτές υπερβαίνουν τα όρια των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων τους. Με την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου επί της

¹³ ο.π. παρ. 52-54.

¹⁴ Απόφαση του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου της 25 Αυγούστου 2012, file No. 3 Ads 130/2008-204. Το κείμενο της απόφασης υπάρχει στα τσέχικα στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2008/0130_3Ads_08_20110831084552_prevedeno.pdf

¹⁵ § 106a της Πράξης 155/1995 Coll., όπως τροποποιήθηκε με την Πράξη 428/2011 Coll.

συμπληρωματικής παροχής συντάξεως γήρατος, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε υπερβεί αυτά τα όρια. Η σχετική του προδικαστική απόφαση είχε επομένως εκδοθεί κατά παράβαση της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων. Το γεγονός αυτό επιδρούσε και επί της εγκυρότητας της νομοθετικής ρύθμισης, που απαγόρευε την στο εξής χορήγηση κάθε συμπληρωματικής παροχής συντάξεως γήρατος. Αν η νομοθετική αυτή ρύθμιση είχε υιοθετηθεί για να υπάρξει συμμόρφωση στην προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της Ένωσης, οι κανόνες της είχαν πλέον υπερκεραστεί από την απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου.¹⁶

III. Η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου: Νομικά πλημμελής και πολιτικά λανθασμένη;

Σε ορισμένους ευρωσκεπτικιστικούς κύκλους, η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου θα χαιρετιστεί ασφαλώς με ενθουσιασμό ως μια απαραίτητη και θετική ενεργοποίηση του έκτακτου συνταγματικού μηχανισμού ελέγχου κατά της ακτιβιστικής και επεκτατικής ερμηνείας και εφαρμογής των ενωσιακών κανόνων από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάποιοι άλλοι μπορεί να τη θεωρήσουν ως ένα σαφές προειδοποιητικό μήνυμα και προς τα υπόλοιπα όργανα της Ένωσης να είναι περισσότερο προσεκτικά ως προς τα όρια άσκησης των αρμοδιοτήτων που τους έχουν ανατεθεί από τα κράτη μέλη. Μια πιο προσεκτική όμως ανάγνωση της υπόθεσης, γεννά πολλές αμφιβολίες για το αν αυτή ήταν πράγματι η καταλληλότερη περίπτωση να εγκαινιαστεί η πρακτική εφαρμογή του συνταγματικού μηχανισμού ελέγχου των πράξεων της Ένωσης.

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι που τροφοδοτούν αυτήν την αμφιβολία. Κάποιοι από αυτούς αφορούν στο σκεπτικό του Συνταγματικού Δικαστηρίου και στο συμπέρασμα που αυτό καταλήγει για την έλλειψη του απαιτούμενου στοιχείου αλλοδαπότητας, ώστε να είναι εφαρμοστέοι επί του προκειμένου οι ενωσιακοί κανόνες. Κάποιοι άλλοι σχετίζονται με το χρονικό σημείο έκδοσης της απόφασης και την εφαρμογή των κριτηρίων ελέγχου της συνταγματικότητας των πράξεων των ενωσιακών οργάνων με καταφανώς αυστηρότερο τρόπο από αυτόν που έχει υιοθετήσει ο ίδιος ο εμπνευστής αυτού του ελέγχου, το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο. Υπάρχει τέλος το πρόβλημα ότι η συγκεκριμένη απόφαση μπορεί λόγω των συνθηκών υπό τις οποίες εκδόθηκε να ερμηνευτεί ως υποκινούμενη ουσιαστικά από τον εγωισμό του Συνταγματικού Δικαστηρίου, με απώτερο σκοπό να προστατευτούν τα υπάρχοντα θεσμικά του προνόμια και η πρωτοκαθεδρία του στη δικαστική πυραμίδα της τσέχικης έννομης τάξης.

¹⁶ ΡΙ. ÚS 5/12 (Σλοβακικές Συντάξεις), υποσημείωση 5. Η αγγλική μετάφραση της απόφασης δεν έχει αριθμηση παραγράφων και για το λόγο αυτό δεν επιχειρείται στην παρούσα μελέτη ειδικότερη παραπομπή σε συγκεκριμένες παραγράφους.

A. Το αμφιλεγόμενο σκεπτικό του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου

Κατά την άποψη του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η κρίση του για την αντισυνταγματικότητα της προδικαστικής απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η αναπόδραστη συνέπεια της προηγούμενης επί του θέματος νομολογίας του. Όπως είχε επανειλημμένα τονίσει στο παρελθόν, το Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελούσε τον υπέρτατο υπέρμαχο του εθνικού Συντάγματος έναντι πιθανών υπερβάσεων αρμοδιοτήτων από τα ενωσιακά όργανα.¹⁷ Αν τα όργανα αυτά υιοθετούσαν ποτέ μια ερμηνεία των ενωσιακών κανόνων που θα παραβίαζε ουσιώδεις συνταγματικούς κανόνες και τις αρχές επί των οποίων εδράζεται το κράτος δικαίου, οι πράξεις τους δεν θα παρήγαγαν έννομα αποτελέσματα σε εθνικό επίπεδο. Σε τέτοιες εξαιρετικές περιπτώσεις, το Συνταγματικό Δικαστήριο θα νομιμοποιούταν να ενεργοποιήσει τον έκτακτο μηχανισμό ελέγχου συνταγματικότητας και να κρίνει αν τα όργανα της Ένωσης είχαν ενεργήσει εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων τους. Στην προκειμένη περίπτωση, η ελεγχόμενη προδικαστική απόφαση είχε εφαρμόσει τους ενωσιακούς κανόνες σε μια καθαρά εσωτερική κατάσταση που αφορούσε σε περιόδους κοινωνικής ασφάλισης οι οποίες είχαν συμπληρωθεί εντός ενός ενιαίου ομοσπονδιακού κράτους. Αυτή η ερμηνεία καταφανώς υπερέβαινε τα όρια των αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη λειτουργία του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής. Επομένως, έπασχε από αντισυνταγματικότητα και δεν μπορούσε να εφαρμοστεί σε εθνικό επίπεδο.

Παρατηρείται όμως ότι το παραπάνω σκεπτικό στηρίζεται στο δεδομένο ότι οι ενωσιακοί κανόνες είναι εντελώς ανεφάρμοστοι στις έννομες σχέσεις που ρυθμίζει η διμερής διεθνής συμφωνία μεταξύ της Τσεχίας και της Σλοβακίας. Το βασικό αντεπιχείρημα σε αυτό είναι ότι η παραπάνω συμφωνία κατέστη οργανικό τμήμα της ενωσιακής έννομης τάξης με την προσχώρηση των δύο χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁸ Πράγματι, η συγκεκριμένη συμφωνία αναφέρεται ρητά στο τρίτο παράρτημα του Κανονισμού για την εφαρμογή των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς που κινούνται εντός της Ένωσης.¹⁹ Αυτή η αναφορά της επέτρεψε να παραμείνει σε ισχύ, παρά την πρόβλεψη του Κανονισμού ότι οι ρυθμίσεις του αντικαθιστούν κάθε συμφωνία κοινωνικής ασφάλισης μεταξύ των

¹⁷ Pl. ÚS 19/08 (*Συνθήκη Λισαβόνας I*) του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου παρ. 120 και 216, <http://www.concourt.cz/view/pl-19-08>. Ομοίως και η Pl. ÚS 29/09 (*Συνθήκη Λισαβόνας II*) του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου παρ. 150, <http://www.concourt.cz/view/pl-29-09>.

¹⁸ Βλέπε χαρακτηριστικά στην κατεύθυνση αυτή την μειοψηφούσα άποψη ενός από δικαστές του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Pl. ÚS 5/12 (*Σλοβακικές Συντάξεις*).

¹⁹ Παράρτημα III of Κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 (υποσημείωση 8).

κρατών μελών.²⁰ Σύμφωνα με το Συνταγματικό Δικαστήριο, αυτή η πρόβλεψη εξαιρούσε συνολικά την συνθήκη μεταξύ Τσεχίας και Σλοβακίας από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού και από τις θεμελιώδεις αρχές του ενωσιακού δικαίου. Αυτό με τη σειρά του σήμαινε ότι η παραπάνω συμφωνία θα μπορούσε να ερμηνευτεί σύμφωνα με τη νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου, έστω και αν τελικά η ερμηνεία αυτή επεφύλασσε ευνοϊκότερη μεταχείριση των Τσέχων πολιτών σε σύγκριση με τους πολίτες άλλων κρατών μελών που είχαν κάνει χρήση της ελευθερίας εργασιακής κινητικότητας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το κύριο πρόβλημα με την παραπάνω ανάλυση είναι ότι ο επίμαχος Κανονισμός αναφέρει στο σχετικό του παράρτημα δύο χωριστές κατηγορίες συμφωνιών κοινωνικής ασφάλισης μεταξύ κρατών μελών που παραμένουν σε ισχύ παρά την εισαγωγή του.²¹ Μόνο εκείνες οι συμφωνίες που αναφέρονται ρητά στη μία από τις παραπάνω λίστες μπορούν να εισάγουν εξαιρέσεις για κάποια από τα πρόσωπα που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Επομένως, μόνο αυτές οι συμφωνίες νομιμοποιούνται να θεσπίσουν αποκλίσεις για κάποιες κατηγορίες ατόμων από την αρχή της ίσης μεταχείρισης.²² Η συνθήκη μεταξύ Τσεχίας και Σλοβακίας δεν περιλαμβάνεται σε αυτήν τη λίστα. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να συνεχίσει να ρυθμίζει τις συνταξιοδοτικές παροχές των προσώπων με περιόδους κοινωνικής ασφάλισης που ανάγονται στο χρόνο ύπαρξης της ενιαίας Τσεχοσλοβακίας, αλλά η ερμηνεία της δεν μπορεί να αγνοεί τις βασικές αρχές του ενωσιακού δικαίου. Αυτό προφανώς περιλαμβάνει και την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως εθνικότητας, που αναφέρεται στον Κανονισμό. Άλλωστε, ο Κανονισμός αυτός καθιστά σαφές ότι οι συμφωνίες κοινωνικής ασφάλισης που παραμένουν σε ισχύ αφορούν όλα τα πρόσωπα που καλύπτονται από την εφαρμογή του εκτός αν προβλέπεται κάτι άλλο στις ρυθμίσεις των παραρτημάτων του.²³

Σύμφωνα με την παραπάνω ερμηνεία, σωστά έγινε επίκληση των ενωσιακών κανόνων από την ελεγχόμενη προδικαστική απόφαση. Νομίμως επίσης η απόφαση αυτή ασχολήθηκε με την επί του θέματος νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου και με το αν η χορήγηση της επίμαχης συμπληρωματικής παροχής συντάξεως γήρατος ήταν συμβατή με τις ρυθμίσεις του Κανονισμού και με την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως εθνικότητας. Ασφαλώς, δεν μπορεί να αγνοηθεί εύκολα το επιχείρημα του Συνταγματικού Δικαστηρίου ότι η θεσμοθέτηση της παραπάνω παροχής αφορά μια όλως ιδιοσυγκρασιακή κατάσταση που οδήγησε στη γέννηση δύο νέων κυρίαρχων κρατών τα οποία επέλεξαν στην πορεία να

²⁰ Άρθρα 6 και 7 παρ. 2 του Κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 (υποσημείωση 8).

²¹ Τμήμα Α και Τμήμα Β αντιστοίχως του Παραρτήματος III του Κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 (υποσημείωση 8).

²² Στην ίδια κατεύθυνση, Zbiral (υποσημείωση 5) σελ. 1484 και Komárek (υποσημείωση 5).

²³ Άρθρο 3 παρ. 3 του Κανονισμού ΕΟΚ 1408/71 (υποσημείωση 8).

συμμετάσχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ομοίως όμως δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις αυτών των κρατών το θεώρησαν περιττό να περιλάβουν στην ενταξιακή τους διαπραγμάτευση την εισαγωγή της μεταξύ τους συνθήκης σε εκείνη τη λίστα των συμφωνιών κοινωνικής ασφάλισης που επιτρέπεται να εφαρμοστούν σε ορισμένα μόνο από τα πρόσωπα που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής του σχετικού Κανονισμού. Επεκτείνοντας λίγο την παραπάνω συλλογιστική, η χορήγηση με περιορισμούς εθνικότητας και γεωγραφικότητας της επίμαχης χρηματικής παροχής δεν κρίθηκε ως ασύμβατη με την αρχή της ίσης μεταχείρισης επειδή ένα ενωσιακό όργανο επέκτεινε αυθαίρετα την εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων σε μία καθαρά εσωτερική κατάσταση. Αυτό συνέβη επειδή οι αρμόδιες εθνικές κυβερνήσεις επέλεξαν κυριαρχικά να καταστήσουν τη μεταξύ τους συμφωνία οργανικό τμήμα της ενωσιακής έννομης τάξης, χωρίς να εισάγουν εξαιρέσεις ως προς τα πρόσωπα στα οποία η συμφωνία αυτή θα αφορούσε.

B. Η επιθετική εφαρμογή των κριτηρίων ελέγχου συνταγματικότητας από το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο

Επομένως, ήταν μάλλον το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο και όχι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο έσφαλε όσον αφορά στην εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων στις επίμαχες παροχές κοινωνικής ασφάλισης. Αλλά ακόμα και αν υπέθετε κανείς ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο είχε ερμηνεύσει σωστά το νομικό πλαίσιο της υπόθεσης, και πάλι θα ήταν πολύ αμφισβητήσιμο αν αυτή ήταν πράγματι η πλέον ιδανική περίπτωση να κηρυχθεί αντισυνταγματική μια πράξη ενός ενωσιακού οργάνου. Αυτό καθίσταται απόλυτα σαφές όταν συγκρίνει κανείς το σκεπτικό του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου με τη νομολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο παραδοσιακά αποτελεί την κύρια πηγή έμπνευσης των υπόλοιπων συνταγματικών δικαστηρίων όσον αφορά την άσκηση ελέγχου συνταγματικότητας επί των πράξεων των οργάνων της Ένωσης.²⁴

BI. Η εισαγωγή αυτοπεριορισμών στην άσκηση ελέγχου συνταγματικότητας από το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο

Όταν το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο επαναβεβαίωσε πανηγυρικά στην απόφαση *Συνθήκη της Λισαβόνας* ότι έχει αρμοδιότητα να ασκεί έλεγχο συνταγματικότητας των πράξεων των οργάνων της Ένωσης, κάποιιοι αναλυτές

²⁴ Στην απόφαση Pl. ÚS 5/12 (*Σλοβακικές Συντάξεις*), το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο κάνει ρητή αναφορά σε αυτή τη νομολογία στο έκτο κεφάλαιο της απόφασης. Αντίστοιχες αναφορές έκανε και στην απόφαση Pl. ÚS 19/08 (*Συνθήκη Λισαβόνας I*), στις παραγράφους 116-118, 139 και 216. Ομοίως και στην Pl. ÚS 29/09 (*Συνθήκη Λισαβόνας II*) στην παρ. 137.

επεσήμαναν ότι για μια ακόμα φορά αρέσκεται σε πομπώδεις θεωρητικές κατασκευές χωρίς να προτίθεται να τις εφαρμόσει στην πράξη.²⁵ Κάποιοι άλλοι το χαρακτήρισαν ως τον συνήθη ταραχοποιό, ο οποίος μπορεί παρά ταύτα να υποχρεωθεί κάποια στιγμή να ενεργήσει επιθετικά μόνο και μόνο για να μη φανεί ανακόλουθος με τις θεωρίες του.²⁶ Υπήρχαν τέλος και κάποιοι που το ενθάρρυναν έντονα να μετουσιώσει σε πράξη τον έλεγχο συνταγματικότητας του τρόπου άσκησης των αρμοδιοτήτων των οργάνων της Ένωσης, προκειμένου να θέσει ένα ισχυρό ανάχωμα στη συνεχώς αυξανόμενη υπαρπαγή νομοθετικής εξουσίας από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁷ Αυτοί οι τελευταίοι ασφαλώς απογοητεύτηκαν, όταν τελικά το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο υιοθέτησε στην υπόθεση *Honeywell* μια πολύ περιοριστική ερμηνεία της προγενέστερης επί του θέματος νομολογίας του αποδεχόμενο ουσιαστικά την ερμηνευτική εξουσία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη σημασία του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής.²⁸

Η υπόθεση *Honeywell* αφορούσε μια συνταγματική προσφυγή ενώπιον του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά μιας απόφασης ενός εθνικού εργατικού δικαστηρίου. Στην απόφαση αυτή είχε κριθεί ότι η γερμανική νομοθεσία για τη σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου από τους πιο ηλικιωμένους εργαζόμενους συνιστούσε άνιση μεταχείριση βάσει ηλικίας, η οποία απαγορευόταν κατά το ενωσιακό δίκαιο. Η προσφεύγουσα εταιρεία ισχυρίστηκε ότι αυτή η απόφαση έθιγε τη συνταγματικά προστατευόμενη συμβατική της ελευθερία, καθώς βασιζόταν σε μια προδικαστική απόφαση με την οποία αναγνωρίστηκε αυθαίρετα ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης η απαγόρευση της άνισης μεταχείρισης στη βάση της ηλικίας όσον αφορά την απασχόληση και την εργασία.²⁹ Κατά την προσφεύγουσα, επρόκειτο επομένως για ερμηνεία η οποία είχε εκδοθεί κατά παράβαση των αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεδομένου αυτού, κακώς την εφάρμοσε το αρμόδιο εργατικό δικαστήριο εφόσον ήταν αντισυνταγματική και δεν παράγαγε αποτελέσματα σε εθνικό επίπεδο.

Κρίνοντας επί της προσφυγής, το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο επανέλαβε καταρχήν ότι νομιμοποιείται να ελέγχει την τήρηση από τα ενωσιακά όργανα των

²⁵ Joseph Weiler, 'The Lisbon Urteil and the Fast Food Culture', (2009) 20 *European Journal of International Law* 505.

²⁶ Christoph Schönberger, (υποσημείωση 2) σελ. 1216.

²⁷ Roman Herzog & Lüder Gerken, 'Stop the European Court of Justice', EU Observer της 10 Σεπτεμβρίου 2008, <http://euobserver.com/opinion/26714>.

²⁸ *Honeywell* (υποσημείωση 3). Για περισσότερες πληροφορίες επί αυτής της απόφασης, βλέπε Asteris Pliakos & Georgios Anagnostaras, 'Who is the Ultimate Arbiter? The Battle over Judicial Supremacy in EU Law', (2011) 36 *European Law Review* 109. Βλέπε επίσης Mehrdad Payandeh, 'Constitutional Review of EU Law After *Honeywell*: Contextualising the Relationship Between the German Constitutional Court and the Court of Justice of the European Union', (2011) 48 *Common Market Law Review* 9 και Matthias Mahlmann, 'The Politics of Constitutional Identity and its Legal Frame – The *Ultra vires* Decision of the German Federal Constitutional Court', (2010) 11 *German Law Journal* 1407.

²⁹ Υπόθεση C-144/04 *Werner Mangold* κατά *Rüdiger Helm*, Συλλογή 2005 I-9981.

ορίων των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων τους. Επεσήμανε όμως στη συνέχεια ότι η υπεροχή και η ομοιόμορφη εφαρμογή των κανόνων της Ένωσης θα υπονομεύονταν, αν επαφιόταν στο κάθε εθνικό δικαστήριο να ενεργήσει μόνο του τον παραπάνω έλεγχο. Για τον λόγο αυτό, ο έλεγχος αυτός θα πρέπει να ασκείται κατά τρόπο φιλικό προς την Ευρωπαϊκή Ένωση.³⁰ Στην κατεύθυνση αυτή, το Συνταγματικό Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να τηρεί τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πηγές δεσμευτικής ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων. Πριν επομένως αναγνωριστεί ότι κάποια πράξη οργάνου της Ένωσης είναι αντισυνταγματική και άρα ανεφάρμοστη σε εθνικό επίπεδο, θα πρέπει πρώτα να παρέχεται η ευχέρεια να κρίνεται το θέμα της εγκυρότητας και της ερμηνείας της στο πλαίσιο του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής.³¹

Το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο ανέφερε έπειτα τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες νομιμοποιείται να κηρύσσει αντισυνταγματικές τις πράξεις των οργάνων της Ένωσης. Σημείωσε ότι θα πρέπει να υφίσταται επί του προκειμένου μια επαρκώς σοβαρή παραβίαση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης. Αυτή θα πρέπει συγκεκριμένα να είναι προφανής και να προκαλεί ταυτόχρονα μια σημαντική μετατόπιση στην κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην Ένωση και τα κράτη μέλη της, σε βάρος των τελευταίων.³² Ειδικά όσον αφορά τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να αναγνωριστεί κάποια ανοχή στα τυχόν σφάλματα που αυτό μπορεί να υποπέσει κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του. Δεν επιτρέπεται επομένως κατά κανόνα στο Συνταγματικό Δικαστήριο να υποκαταστήσει με τις αποφάσεις του την κρίση του οργάνου αυτού επί θεμάτων ερμηνείας των κανόνων της Ένωσης.

Το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο προχώρησε έπειτα στην εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων στην εκκρεμούσα ενώπιον αυτού συνταγματική προσφυγή. Θεώρησε άσκοπο να ερευνήσει αν η επίμαχη προδικαστική απόφαση μπορούσε να ενταχθεί στο πλαίσιο μιας νομικά παραδεκτής μεθόδου ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων, εφόσον ήταν προφανές ότι το Δικαστήριο της Ένωσης δεν είχε υποπέσει επί του προκειμένου σε μια επαρκώς σοβαρή παραβίαση των αρμοδιοτήτων του. Έστω και αν το σκεπτικό του για την ύπαρξη μιας γενικής αρχής που απαγορεύει την άνιση μεταχείριση στη βάση της ηλικίας δεν ήταν απόλυτα πειστικό, πάντως δεν περιόριζε την ευχέρεια ενεργειών των εθνικών κυβερνήσεων σε βαθμό που να συνεπάγεται σημαντική μετατόπιση στην κατανομή των αρμοδιοτήτων.³³

B2. Η πολιτική μηδενικής ανοχής του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου

³⁰ *Honeywell* (υποσημείωση 3), παρ. 56-59.

³¹ ο.π. παρ. 60.

³² ο.π. παρ. 61.

³³ ο.π. παρ. 75-79.

Όταν τοποθετηθεί σε αυτό το πλαίσιο, η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου αφίσταται από πολλές απόψεις από τα κριτήρια ελέγχου συνταγματικότητας των πράξεων της Ένωσης που φαίνεται να προκρίνει η νομολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Για τους Τσέχους συνταγματικούς δικαστές η άσκηση αυτού του ελέγχου δεν αφορά μόνο στις περιπτώσεις που μια πράξη οργάνου της Ένωσης οδηγεί σε μια σημαντική μετατόπιση στην κατανομή των αρμοδιοτήτων σε βάρος των κρατών μελών. Ο έλεγχος αυτός συνταγματικότητας είναι πολύ ευρύτερης εφαρμογής και τα όρια καθορίζονται κατά περίπτωση με βάση τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και τη βαρύτητα της υπέρβασης αρμοδιοτήτων που καταλογίζεται στο ενωσιακό όργανο. Από την άποψη αυτή η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι πολύ κοντά στη μειοψηφούσα άποψη ενός από τους Γερμανούς συνταγματικούς δικαστές της υπόθεσης *Honeywell*, ο οποίος έκρινε ότι η επιβολή της υποχρέωσης να αποδειχθεί η ύπαρξη μιας σημαντικής μετατόπισης στην κατανομή των αρμοδιοτήτων αποστερεί πρακτικά από τον προσφεύγοντα κάθε πιθανότητα τελεσφόρησης της προσφυγής του στη βάση της υπέρβασης από τα ενωσιακά όργανα των ορίων των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων τους.³⁴

Το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο φαίνεται επίσης να υπονοεί ότι δεν θα ανεχτεί καμιά περίπτωση λανθασμένης ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε σχετική του ανακοίνωση τύπου, το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο επεσήμανε ότι η ελεγχόμενη προδικαστική απόφαση κρίθηκε αντισυνταγματική επειδή το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέβλεψε *ακουσίως* κρίσιμα πραγματικά στοιχεία τα οποία θα το είχαν αλλιώς οδηγήσει στο συμπέρασμα της μη εφαρμογής των ενωσιακών κανόνων επί της επίμαχης συμπληρωματικής παροχής κοινωνικής ασφάλισης. Σύμφωνα πάντοτε με το ίδιο παραπάνω ανακοινωθέν τύπου, η εσφαλμένη αυτή κρίση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφειλόταν κατά βάση στις ανεπαρκείς και παραπλανητικές πληροφορίες που του παρασχέθηκαν από την τσέχικη κυβέρνηση η οποία ρητά εξέφρασε την άποψη ότι η χορήγηση του ειδικού χρηματικού συμπληρώματος και η επί αυτής νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου αντέβαιναν στους ενωσιακούς κανόνες.³⁵ Για το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, αυτό θα θεωρούταν πιθανότατα ως περίπτωση συγγνωστής πλάνης που δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στην κήρυξη αντισυνταγματικότητας. Προφανώς, το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο είχε τελείως άλλη άποψη επί του θέματος. Έστω και αν το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε παραπλανηθεί από την εσφαλμένη πληροφόρηση που

³⁴ ο.π. παρ. 101-103.

³⁵ Ανακοίνωση Τύπου της 15 Φεβρουαρίου 2012, <http://www.concourt.cz/view/6342>.

του είχε παρασχεθεί από την τσέχικη κυβέρνηση, η προδικαστική του απόφαση ήταν πάντως αντισυνταγματική καθώς υπερέβαινε τελικά τα όρια των αρμοδιοτήτων του. Ακόμα πιο εντυπωσιακή είναι η παντελής απουσία από την απόφαση κάθε αναφοράς στην υποχρέωση χρήσης του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής πριν την κήρυξη ως αντισυνταγματικής της ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Συνταγματικό Δικαστήριο αρνείται έτσι ουσιαστικά την παροχή της ευκαιρίας στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επανεξετάσει τις απόψεις του στη βάση ακριβέστερων πραγματικών στοιχείων και να κάνει χρήση του ενωσιακού θεσμικού πλαισίου προκειμένου να αποκαταστήσει τις όποιες νομικές του πλημμέλειες. Για μια ακόμα φορά, το μήνυμα είναι σαφές. Η τήρηση των ορίων άσκησης των αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί μόνο να εγγυηθεί εντός του εθνικού συνταγματικού πλαισίου. Αυτό με τη σειρά του υπονοεί ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο αμφισβητεί τη λειτουργικότητα των θεσμικών μηχανισμών που παρέχει στην κατεύθυνση αυτή το ενωσιακό δίκαιο, τουλάχιστον όσον αφορά τις πιθανολογούμενες υπερβάσεις που καταλογίζονται στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αναμφίβολα επομένως, η επίμαχη απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου συνιστά μια πολύ επιθετική εφαρμογή του μηχανισμού ελέγχου συνταγματικότητας των πράξεων της Ένωσης η οποία αντίκειται στη σαφώς πιο φιλελεύθερη και φιλοευρωπαϊκή προσέγγιση του ίδιου του εμπνευστή αυτού του συνταγματικού ελέγχου. Αυτό υπονοεί περαιτέρω μια τάση να γίνεται χρήση του έκτακτου αυτού μηχανισμού ακόμα και σε περιπτώσεις, όπου το θέμα θα μπορούσε κάλλιστα να αντιμετωπιστεί εντός του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου της Ένωσης. Είναι όμως πολύ αμφίβολο αν αυτή η προσέγγιση είναι συμβατή με την προγενέστερη επί του θέματος θέση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου ότι προτίθεται να προσφύγει στον συνταγματικό μηχανισμό ελέγχου μόνο σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις, εμπιστευόμενο κατά τα λοιπά την τήρηση της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων στα αρμόδια ενωσιακά όργανα.³⁶

Γ. Τα αμφιλεγόμενα κίνητρα του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου

Από νομικής επομένως πλευράς, φαίνεται ότι η κήρυξη ως αντισυνταγματικής της επίμαχης προδικαστικής απόφασης ήταν μάλλον αδικαιολόγητη. Η επί του θέματος όμως κρίση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου ελέγχεται και από μία ακόμα άποψη. Η αμφισβήτηση οφείλεται αυτή τη φορά στις ειδικές περιστάσεις τις υπόθεσης, που γεννούν υποψίες για τα πραγματικά κίνητρα του Συνταγματικού

³⁶ Pl. ÚS 19/08 (Συνθήκη Λισαβόνας I) παρ. 120 και 139. Βλέπε επίσης Pl. ÚS 29/09 (Συνθήκη Λισαβόνας II) παρ. 150.

Δικαστηρίου και θέτουν σε αμφιβολία την αντικειμενικότητα της κρίσης του όταν η ερμηνεία των ενωσιακών κανόνων θίγει τα κεκτημένα θεσμικά του προνόμια.

Πράγματι, μια πιθανή ερμηνεία της απόφασης θα μπορούσε να είναι ότι αυτή στοχεύει ουσιαστικά κατά του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου και στην επίκληση των ενωσιακών κανόνων που αυτό επιχειρεί προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομολογία του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου για την υποχρέωση χορήγησης της συμπληρωματικής χρηματικής παροχής κοινωνικής ασφάλισης. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, η ίδια η τσέχικη κυβέρνηση εξέφρασε ρητά ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης την άποψη ότι η επί του θέματος νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου αντίκειται στους ενωσιακούς κανόνες. Μετά μάλιστα την έκδοση της σχετικής προδικαστικής απόφασης, το τσέχικο κοινοβούλιο έσπευσε να υιοθετήσει ρύθμιση με την οποία απαγορευόταν η μελλοντική χορήγηση αντίστοιχων συμπληρωματικών παροχών κοινωνικής ασφάλισης. Με τον τρόπο αυτόν, τόσο η κυβέρνηση όσο και το κοινοβούλιο ενστερνίστηκαν στην ουσία τις απόψεις του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου. Είναι πολύ πιθανό επομένως το Συνταγματικό Δικαστήριο να θεώρησε ότι όλα τα παραπάνω υπονόμευαν το θεσμικό του κύρος και τη θέση του στην κορυφή της εθνικής δικαστικής πυραμίδας. Αποφάσισε λοιπόν να αντιδράσει στρεφόμενο κατά της πηγής αυτής της κατά τη γνώμη του θεσμικής εκτροπής, κηρύσσοντας αντισυνταγματική την ερμηνεία των ενωσιακών κανόνων από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, δεν ήταν η απόφαση του Δικαστηρίου της Ένωσης στην οποία στόχευε πρωτίστως το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο. Η απόφαση αυτή ήταν αντιθέτως μια παράπλευρη απώλεια σε έναν ακήρυκτο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ δύο ανώτατων δικαστηρίων, ο οποίος αφορούσε την προστασία του νομικού κύρους και των θεσμικών προνομίων των εμπλεκόμενων πλευρών.³⁷

Ακόμα και έτσι όμως, τα άωτερα κίνητρα του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου πολύ δύσκολα θα συγκέντρωναν τόσο έντονη την προσοχή πάνω τους αν το νομικό σκεπτικό του ήταν περισσότερο ακριβές και πειστικό. Όπως όμως έχει αναφερθεί παραπάνω, η επίμαχη απόφαση αμφισβητείται για λόγους που αφορούν όχι μόνο τον τρόπο ερμηνείας των εμπλεκόμενων στην υπόθεση ενωσιακών κανόνων αλλά και την ίδια την κατανόηση από το Συνταγματικό Δικαστήριο του σκοπού και των ορίων του έκτακτου συνταγματικού μηχανισμού ελέγχου της τήρησης από τα ενωσιακά όργανα των ορίων των αρμοδιοτήτων τους. Οι νομικές αυτές ατέλειες καθίστανται ακόμα εντονότερες, όταν ερευνώνται υπό το πρίσμα των αμφιβολιών που αναφύονται ως προς τα πραγματικά κίνητρα που οδήγησαν στην έκδοση της συγκεκριμένης απόφασης. Ενόψει των παραπάνω, η απόφαση αυτή δεν είναι απλά

³⁷ Στην ίδια αυτή κατεύθυνση, βλέπε Zbiral (υποσημείωση 5) σελ. 1487-1488.

αμφιλεγόμενη από νομικής απόψεως. Συνιστά ταυτόχρονα μια πολιτικά ριψοκίνδυνη κίνηση, η οποία μπορεί πιθανόν να πυροδοτήσει τις ακριβώς αντίθετες αντιδράσεις από εκείνες στις οποίες προφανώς αποσκοπούσε το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο.

IV. Πιθανές συνέπειες για τις σχέσεις μεταξύ των Δικαστηρίων: Πολύ κακό για το τίποτα;

Πόσο πιθανό είναι αυτή η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου να διαταράξει τις σχέσεις του με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να επηρεάσει τη νομολογία των υπόλοιπων συνταγματικών δικαστηρίων;

Οι προθέσεις του Δικαστηρίου της Ένωσης αναμένεται να καταστούν γνωστές πολύ σύντομα, καθώς το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο αντέδρασε άμεσα στην απόφαση αποστέλλοντας και πάλι νεότερα προδικαστικά ερωτήματα.³⁸ Στην προδικαστική του παραπομπή, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο ερωτά αν οι Τσέχοι πολίτες που επικαλούνται περιόδους κοινωνικής ασφάλισης που συμπληρώθηκαν κατά τον χρόνο ύπαρξης της ενιαίας Τσεχοσλοβακίας εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού για την εφαρμογή των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς που κινούνται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης, επιθυμεί επίσης να πληροφορηθεί αν οι ενωσιακοί κανόνες απαγορεύουν την ευνοϊκότερη μεταχείριση αυτής της κατηγορίας προσώπων σε σχέση με τη χορήγηση συμπληρωματικών παροχών κοινωνικής ασφάλισης παρά την ύπαρξη της σχετικής νομολογίας του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ερωτά τέλος ρητά αν οι ενωσιακοί κανόνες του απαγορεύουν να δεσμεύεται βάσει της εθνικής νομοθεσίας από τη νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου, όταν η νομολογία αυτή αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο όπως αυτό έχει ερμηνευτεί από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ασφαλώς, είναι ιδιαίτερα ριψοκίνδυνο να επιχειρήσει κανείς να προβλέψει την τελική έκβαση αυτής της τόσο σημαντικής και πολιτικά ευαίσθητης προδικαστικής παραπομπής. Ωστόσο, η εμπειρία του πρόσφατου παρελθόντος αποδεικνύει ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει την τάση να εμμένει στη νομολογία του και όταν ακόμα αυτή αμφισβητείται από τα εθνικά συνταγματικά δικαστήρια. Πολύ χαρακτηριστική στην κατεύθυνση αυτή είναι η απόφαση στην υπόθεση *Küçükdeveci*.³⁹ Σε αυτήν την απόφαση, επαναβεβαιώθηκε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο η ύπαρξη μιας γενικής αρχής της Ένωσης που απαγορεύει τις

³⁸ Υπόθεση C-253/12 *JS κατά Česká správa sociálního zabezpečení*, E.E. 2012 C 273/2.

³⁹ Υπόθεση C-555/07 *Seda Küçükdeveci κατά Swedex GmbH & Co. KG*, Συλλογή 2010 I-365. Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε το σχολιασμό της από την Anja Wiesbrock στο (2010) 11 *German Law Journal* 539. Βλέπε επίσης το σχόλιο από τους Gregor Thüsing & Sally Horler στο (2010) 47 *Common Market Law Review* 1161.

εργασιακές ανισότητες με βάση την ηλικία.⁴⁰ Η απόφαση αυτή εκδόθηκε παρά το γεγονός ότι η αρχική εισαγωγή αυτής της γενικής αρχής στην υπόθεση *Mangold* είχε επικριθεί εντονότατα.⁴¹ Ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι εκδόθηκε παρά το ότι κατά το συγκεκριμένο χρόνο εκκρεμούσε ενώπιον του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου προσφυγή με την οποία ζητούταν να κηρυχθεί ανεφάρμοστη σε εθνικό επίπεδο η νομολογία *Mangold*.⁴² Το κύριο επιχείρημα της συνταγματικής αυτής προσφυγής ήταν ότι η επίμαχη ερμηνεία των ενωσιακών κανόνων είχε εφεύρει μια ανύπαρκτη γενική αρχή ίσης μεταχείρισης στη βάση της ηλικίας, η οποία έθετε σε αμφισβήτηση την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της. Συνιστούσε επομένως πράξη που είχε πραγματοποιηθεί κατά παράβαση της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων, η οποία δεν παρήγαγε έννομα αποτελέσματα αλλά υποχρέωνε αντιθέτως τα αρμόδια εθνικά όργανα να αρνηθούν την εφαρμογή της ως αντισυνταγματικής.

Η απόφαση στην υπόθεση *Kücükdeveci* εκδόθηκε λίγους μόνο μήνες αφότου το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε επαναβεβαιώσει πανηγυρικά στην υπόθεση *Συνθήκη της Λισαβόνας* την αρμοδιότητα του να ασκεί έλεγχο συνταγματικότητας επί των πράξεων των οργάνων της Ένωσης.⁴³ Ούτε όμως αυτό το γεγονός αλλά ούτε και η απειλή της εκκρεμούσας τότε συνταγματικής προσφυγής κατά της αναγνώρισης της ενωσιακής αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως ηλικίας αποθάρρυναν το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το να επιμείνει εμφιασμένα στη νομολογία του. Αντιθέτως, αυτό έμεινε σταθερό στις θέσεις τους στέλνοντας έτσι ένα σαφές μήνυμα με πολλαπλούς παραλήπτες ότι θα συνεχίσει να ασκεί τα θεσμικά του καθήκοντα του με τον τρόπο που θεωρεί το ίδιο σωστό ασχέτως των όποιων τυχόν συνταγματικών αντιδράσεων προκαλούνται σε εθνικό επίπεδο. Πιθανότητα μάλιστα αυτό το μήνυμα να ελήφθη τελικά πολύ σοβαρά υπόψη από το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο μερικούς μόνο μήνες αργότερα κατέληξε στην υπόθεση *Honeywell* στο συμπέρασμα ότι η αναγνώριση της επίμαχης γενικής αρχής δεν συνιστούσε παραβίαση της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων και δεν έπασχε επομένως από αντισυνταγματικότητα.⁴⁴

⁴⁰ ο.π. παρ. 18-27.

⁴¹ *Mangold* (υποσημείωση 29), παρ. 74-78. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι κάποιες από τις κριτικές αυτές προήλθαν από τους ίδιους τους Γενικούς Εισαγγελείς του Δικαστηρίου, που το προειδοποίησαν να μην αμφισβητήσει χωρίς την ύπαρξη ρητής νομικής βάσης τις πολιτικές επιλογές που είχαν κάνει στον τομέα αυτό οι εθνικοί νομοθέτες εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων τους. Βλέπε χαρακτηριστικά σε αυτήν την κατεύθυνση τις Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Geelhoed στην Υπόθεση C-13/05 *Sonia Chacón Navas* κατά *Eurest Colectividades SA*, Συλλογή 2006 I-6467 παρ. 52-55. Βλέπε ομοίως τις Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Mazák στην Υπόθεση C-411/05 *Felix Palacios de la Villa* κατά *Cortefiel Servicios SA*, Συλλογή 2007 I-8531 παρ. 58-59 και 89-97. Βλέπε επίσης και τις Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Colomer στις Υποθέσεις C-55/07 & C-56/07 *Michaeler* και *λοιποί* κατά *Amt für sozialen Arbeitsschutz Autonome Provinz Bozen*, Συλλογή 2008 I-3135 παρ. 21-22.

⁴² *Honeywell* (υποσημείωση 3).

⁴³ *Συνθήκη Λισαβόνας* (υποσημείωση 3).

⁴⁴ *Honeywell* (υποσημείωση 3).

Η εμπειρία από την υπόθεση *Küçükdeveci* υπονοεί κατά συνέπεια ότι τα προδικαστικά ερωτήματα που απέστειλε το Τσέχικο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο θα απαντηθούν πιθανότατα κατά τρόπο που θα επαναβεβαιώνει την απαγόρευση χορήγησης συμπληρωματικών παροχών κοινωνικής ασφάλισης βάσει κριτηρίων εθνικότητας και κατοικίας, ασχέτως των όσων αντιθέτων υποστηρίζει επί του θέματος το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο.⁴⁵ Αυτό μπορεί φυσικά να επηρεάσει προσωρινά τις σχέσεις μεταξύ του συνταγματικού αυτού δικαστηρίου και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά πάσα πιθανότητα, θα πυροδοτήσει επίσης έναν νέο γύρο αντιπαλότητας σε εθνικό επίπεδο μεταξύ του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου που θα υπαγορεύεται και πάλι περισσότερο από πολιτικής φύσεως σκοπιμότητες παρά από νομική λογική. Είναι όμως μάλλον απίθανο ότι αυτή η ένταση θα κλιμακωθεί τελικά σε μια σοβαρή θεσμική κρίση, η οποία θα τραυματίσει το κύρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα οδηγήσει σε έναν ανοικτό πόλεμο μεταξύ αυτού και των εθνικών συνταγματικών δικαστηρίων. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η επίμαχη απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν αναμένεται να αποτελέσει σημαντική πηγή έμπνευσης για τα υπόλοιπα συνταγματικά δικαστήρια, αν και αναμφίβολα θα εορταστεί σε κάποιους ευρωσκεπτικιστικούς κύκλους ως ένας συνταγματικός θρίαμβος που αποκαθλώνει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την πρωτοκαθεδρία του σε θέματα ερμηνείας και εφαρμογής των ενωσιακών κανόνων.

Υπάρχουν δύο βασικοί λόγοι που συνηγορούν υπέρ του παραπάνω συμπεράσματος. Ο πρώτος αφορά στα εγγενή θεσμικά όρια του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου.⁴⁶ Αυτό δεν έχει σε καμία περίπτωση το θεσμικό κύρος του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, οι αποφάσεις του δεν μπορούν από μόνες τους να πυροδοτήσουν μια γενικευμένη κρίση που θα επεκταθεί στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και που θα οδηγήσει σε μια συντονισμένη κίνηση αμφισβήτησης του κύρους των αποφάσεων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ατυχώς για το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο, το χρονικό σημείο στο οποίο επέλεξε να ενεργοποιήσει τον έκτακτο μηχανισμό άσκησης συνταγματικού ελέγχου ήταν πολύ ατυχές. Αν η απόφαση είχε εκδοθεί αμέσως μετά την απόφαση του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου στην υπόθεση *Συνθήκη της Λισαβόνας*,

⁴⁵ Αυτό προϋποθέτει ασφαλώς να κριθεί η προδικαστική αυτή παραπομπή παραδεκτή, παρά το γεγονός ότι η τσέχικη νομοθεσία απαγορεύει πλέον απολύτως την οποιαδήποτε μελλοντική χορήγηση συμπληρωματικών παροχών κοινωνικής ασφάλισης. Αυτή η νομοθεσία συνεχίζεται να είναι σε ισχύ, καθώς η αναφορά του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου σε αυτήν έγινε με τη μορφή *obiter dictum*.

⁴⁶ Βλέπε ιδίως στην κατεύθυνση αυτή Arthur Dyeve, 'Judicial Non-Compliance in a Non-Hierarchical Legal Order: Isolated Accident or Omen of Judicial Armageddon?', <http://ssrn.com/abstract=2084639> και <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2084639>.

η χρονική συγκυρία θα ήταν ασφαλώς πολύ ευνοϊκή για αυτό. Η επακόλουθη όμως νομολογιακή στροφή του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου σε περισσότερο μετριοπαθείς θέσεις εγκαινίασε ένα τελείως καινούριο νομικό σκηνικό. Μέσα στη νέα αυτή νομική πραγματικότητα, το σκεπτικό του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου το οδηγεί σε πλήρη θεσμική απομόνωση καθώς έρχεται πλήρη αντίθεση με το επιχειρούμενο άνοιγμα των συνταγματικών κανόνων προς το ενωσιακό δίκαιο και με την απορρέουσα υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να κάνουν χρήση του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής πριν την ενεργοποίηση του έκτατου μηχανισμού συνταγματικού ελέγχου των πράξεων των οργάνων της Ένωσης.

Ο δεύτερος λόγος αφορά στις προφανείς αδυναμίες της απόφασης του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου. Όπως έχει ήδη αναλυθεί, το νομικό σκεπτικό της απόφασης αυτής δεν είναι καθόλου πειστικό. Ταυτόχρονα, η απόφαση φαίνεται να υποκινείται από τον σκοπό προστασίας κεκτημένων θεσμικών προνομίων που τίθενται σε αμφισβήτηση από την προσπάθεια επίκλησης των ενωσιακών κανόνων από κάποιο άλλο ανώτατο εθνικό δικαστήριο. Η απόφαση φαίνεται επομένως να στερείται της απαιτούμενης νομιμοποίησης, ώστε να χρησιμεύσει ως πηγή έμπνευσης και ως μελλοντικό σημείο αναφοράς για τα υπόλοιπα συνταγματικά δικαστήρια. Είναι μάλλον πιθανότερο ότι κάποια στιγμή στο εγγύς μέλλον το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο θα επιχειρήσει να επαναπροσδιορίσει τη θέση του, συναισθανόμενο και το ίδιο ότι η κατάσταση κάθε άλλο παρά προσφερόταν για να ενεργοποιήσει στην πράξη τον έλεγχο συνταγματικότητας των πράξεων των οργάνων της Ένωσης. Αυτή η ευκαιρία μάλιστα ίσως τελικά του προσφερθεί πολύ σύντομα, με αφορμή την προδικαστική παραπομπή στην οποία έχει ήδη προβεί επί του θέματος το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο.

V. Επίλογος

Αν και αναμφισβήτητα πρόκειται για μια ιστορικής σημασίας εξέλιξη, η απόφαση του Τσέχικου Συνταγματικού Δικαστηρίου φαίνεται να συνιστά μια νομικά αμφισβητήσιμη και πολιτικά λανθασμένη ενεργοποίηση του έκτακτου συνταγματικού μηχανισμού ελέγχου της τήρησης από τα ενωσιακά όργανα της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων τους. Παρά ταύτα, η υπόθεση αυτή ίσως και να φανερώνει σε ποιες κυρίως περιστάσεις είναι πρακτικά πιθανό ένα εθνικό Συνταγματικό Δικαστήριο να κρίνει ως αντισυνταγματική την έκδοση μιας ενωσιακής πράξης. Αυτό μπορεί να συμβεί στην περίπτωση που ένα Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο έχει προηγουμένως παραλείψει να προβεί το ίδιο στην αποστολή προδικαστικών ερωτημάτων επί της ερμηνείας των ενωσιακών κανόνων ανακαλύπτει στην πορεία ότι απειλείται το θεσμικό του κύρος, επειδή ένα άλλο ανώτατο εθνικό

δικαστήριο το οποίο έκανε αργότερα χρήση του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής επικαλείται τις απαντήσεις που έλαβε προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομολογία του συνταγματικού δικαστηρίου. Μαχόμενο τότε για την προάσπιση των κεκτημένων θεσμικών του προνομίων το συνταγματικό δικαστήριο μπορεί να το θεωρήσει απαραίτητο να στραφεί κατά της πρωτογενούς πηγής αυτής της αμφισβήτησης, αν και στην ουσία ο στόχος της επίθεσης είναι πρωτίστως το αντίπαλο εθνικό δικαστήριο.

Αυτός ο κίνδυνος μπορεί να αποφευχθεί, μόνο αν τα συνταγματικά δικαστήρια κάνουν πιο συχνή και συνεπή χρήση του προδικαστικού μηχανισμού. Στην περίπτωση του επίμαχου χρηματικού συμπληρώματος επί της συντάξεως γήρατος, το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο είχε επαρκείς ευκαιρίες κατά το παρελθόν να αποστείλει τα δικά του προδικαστικά ερωτήματα εξηγώντας και τους λόγους για τους οποίους η χορήγηση της συγκεκριμένης παροχής έπρεπε να κριθεί νόμιμη. Επέδειξε όμως αλαζονεία και τις προσπέρασε ανεκμετάλλευτες, παρέχοντας έτσι το περιθώριο στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο να κάνει εκείνο χρήση του σχετικού μηχανισμού αφήνοντας τελικά το Συνταγματικό Δικαστήριο να παραπονείται ότι η επιχειρηματολογία του δεν ελήφθη υπόψη στην έκδοση της προδικαστικής απόφασης.⁴⁷ Είναι βέβαια γνωστό ότι τα συνταγματικά δικαστήρια πολύ σπανίως κάνουν χρήση του προδικαστικού μηχανισμού. Υπάρχουν παρά ταύτα κάποιες ενδείξεις ότι η κατάσταση αυτή τείνει τελευταία να βελτιωθεί.⁴⁸ Αν αυτό επιβεβαιωθεί, το γεγονός αυτό δεν θα εγκαινιάσει μόνο την απαρχή μιας καινούριας εποχής στις θεσμικές τους σχέσεις με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα μειώσει επίσης σημαντικά την πιθανότητα καταχρηστικής προσφυγής στον έκτακτο συνταγματικό μηχανισμό ελέγχου της αρχής των ανατεθειμένων αρμοδιοτήτων, όταν αυτό μπορεί να αποφευχθεί με τη χρήση των θεσμικών εναλλακτικών που προσφέρει το υφιστάμενο ενωσιακό πλαίσιο.

⁴⁷ Το Τσέχικο Συνταγματικό Δικαστήριο επιχείρησε να παρέμβει στην υπόθεση *Landtová* (υποσημείωση 6) μέσω γραπτού υπομνήματος, στο οποίο εξέφραζε την ελπίδα ότι προκειμένου να εξασφαλίσει την αντικειμενικότητα της κρίσης του το Δικαστήριο της Ένωσης θα εξοικειωνόταν με τα επιχειρήματα που σέβονταν τη νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου και την συνταγματική ταυτότητα της Τσέχικης Δημοκρατίας. Αυτό όμως το υπόμνημα κρίθηκε ως απαράδεκτο, ως προερχόμενο από μη εμπλεκόμενο στην υπόθεση μέρος. Το Συνταγματικό Δικαστήριο θεώρησε το γεγονός αυτό ως παραβίαση της αρχής του *audiatur et altera pars*.

⁴⁸ Δύο προδικαστικές παραπομπές έγιναν πρόσφατα από το Ισπανικό Συνταγματικό Δικαστήριο στην Υπόθεση C-399/11 *Ποινική Δίωξη κατά του Stefano Melloni*, E.E. 2011 C 290/5 και το Βελγικό Συνταγματικό Δικαστήριο στην Υπόθεση C-197/2011 *Eric Libert και λοιποί κατά Φλαμανδικής Κυβέρνησης*, E.E. 2011 C 211/13. Και οι δύο αυτές παραπομπές βρίσκονται επί του παρόντος στο στάδιο των Προτάσεων.